

20. Torchinov E. A. Puti filosofii Vostoka i Zapada: poznanie zapredel'nogo. – SPb.: «Azбуka–klassika», «Peterburgskoe vostokovedenie», 2007. – 480 s.

21. Fejrbah L. Izbrannye filosofskie proizvedenija. – M.: Gosudarstvennoe izdanie politicheskoy literatury, 1955. – T.2. – 942 s.

Zhen Jia, postgraduate student, National Pedagogic Drahomanov University (Ukraine, Kyiv)

Dichotomy of views on personality in the philosophy of East and West

The article considers the idea of a Planetary personality as the ideal of the person of the XXI century; positive and negative impacts of the planetary matrix as an objective factor; the value–semantic Universal as a subjective factor are sequentially analyzed; representations of Chinese and European theorists on the personality of man as a subjective factor; there are significant contradictions between their approaches in the horizons of worldview, perception of time and space, understanding of the phenomenon of human person, its genesis, morphology and functional, different perceptions of human freedom, the existence of the boundary between the citizens of the East and the West in understanding the family and family upbringing, the divergence of national cultures, the diametric difference in the ideologies of the organization of the livelihood of the people, the contradictions in the understanding of the state, the methods of managing society and the behavior of man in society. It is noted that subjective assessments of ordinary personality are the first touch to the practical mastery of the idea of a planetary personality. It is proposed to evaluate four outcomes from this situation.

Keywords: personality, East, West, philosophical thought, planetary matrix, value–semantic Universe, values, body, spirit, contradictions, China, Europe, ideology, family, limithroph.

* * *

УДК 291.12

Качмар О. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано–Франківськ), Oleksandra75@mail.ru

ПОТЕНЦІАЛ РЕЛІГІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ АГРЕСІЇ У СЕКУЛЯРИЗОВАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Проаналізовано можливості релігії виступати дієвим інструментом впливу на феномен агресії на рівні особистості та суспільства, враховуючи актуальну тенденцію секуляризації. Показано, що раціональність у релігійній сфері здатна унеможливити загрози демодернізації, екстремізму та фундаменталізму, допомогти раціонально визначити потенційну конфліктну ситуацію та розв'язати її без апеляції до релігійних догм. Саме раціоналізація здатна забезпечити і прагматичний, і аксіологічний виміри цивілізаційного поступу без проявів агресії, створити простір актуалізації такого складного явища, яким є релігійна толерантність навіть на тлі процесів секуляризації. Сучасна релігія, незважаючи на виклики секуляризації, має розкрити потенціал ідеї ненасилля, поступившись амбіціями щодо рельєфної демонстрації власних переваг над іншими конфесіями на користь раціонального примирення, здійснивши крок до утвердження власного потенціалу у процесах неагресивного, безконфліктного цивілізаційного поступу.

Ключові слова: релігія, секуляризація, агресія, глобалізація, релігійний фундаменталізм, релігійна толерантність, раціональність.

Сучасне суспільство у своєму розвитку стоїть перед загрозою реалізації агресивних геополітичних стратегій, які використовують релігій в якості одного із інструментів їх легітимізації. З іншого боку, логічно вбачати у релігії потужний інструмент для актуалізації саме «світлого боку» людської природи, завдяки чому процеси соціокультурних трансформацій мають набути безконфліктного, діалогічного характеру, незважаючи на широкі процеси секуляризації культурного та соціального життя. Викликом до розуміння можливостей релігії як інструменту стримування агресивних тенденцій у сучасних процесах соціального розвитку постають

тенденції секуляризації, у контексті яких релігія все більше втрачає роль специфічного суспільного інтегруючого регулятиву, відбувається девальвація ролі релігійних етичних положень тощо.

На початку статті хотілося би продемонструвати нашу позицію щодо легітимності вважати релігію впливовим суб'єктом сучасного цивілізаційного розвитку. Дійсно, на порядку денному цивілізаційного процесу лежать протиріччя глобалізації та регіоналізації, складні процеси утвердження споживачького та інформаційного типів суспільств, а ключовими суб'єктами цих соціокультурних трансформацій є транснаціональні корпорації, міжнародні організації – від Організації Об'єднаних Націй до Світового Банку. Визнаним фактом є тенденція до секуляризації суспільного життя, в результаті чого релігійні виміри буття суспільства втрачають своє значення, яка, проте, актуалізується паралельно із загостренням міжконфесійних протиріч, високим рівнем терористичних загроз з боку представників фундаментальних релігійних течій. У зазначеному плані О. Яроцька наголошує: «Глобальність сучасної ойкумени невіддільна від релігійних процесів, які відбуваються в умовах секуляризації, то це створює для церкви і суспільства нові виклики, пов'язані з релігійним фундаменталізмом, релігійним фанатизмом, релігійним індіферентизмом і практичним атеїзмом. Якщо перший і другий несуть в собі небезпеку поділу людей на «наших» і «чужих», «вірних» і «невірних», а вирішення соціальних, політичних і конфесійних проблем бачать на шляхах остракізму і тероризму, то третій і четвертий звільняють людей від жорстокої клерикальної опіки і релігійного сенсу життя, що характерно для більшості віруючих, які є формальними прихожанами своїх церков, а живуть так наче Бога немає» [9, с. 86].

Із актуальністю запланованих для здійснення дослідницьких кроків погоджуються низка дослідників, які стверджують наступне: «Тема актуалізації релігії та релігійних інституцій у контексті їх протидії насильству та збереження миру сьогодні дуже важлива. Тут ми не маємо на увазі якусь певну релігію або конкретну церкву як релігійну організацію. Ми говоримо про релігію в філософському сенсі, як про соціальний феномен, зростаюча значущість якого представляється очевидним фактом, а етично коректне його використання може привнести позитивний зміст у вирішення деяких гуманітарних проблем сучасності. ХХІ ст., на жаль, підносить безліч фактів, коли про релігію можна судити як про фактор, що сприяє розпалюванню війни, конфліктів або ланцюга терористичних актів» [8, с. 118]. Отже, проголошена Ч. Тейлором «секулярна доба» все ж таки залишається предметом жвавої дискусії та, скоріше, футурологічною концепцією, аніж реальною соціальною практикою на початку третього тисячоліття.

Разом із тим, глибинні трансформаційні процеси та споріднені із нею процеси секуляризації мають амбівалентний характер, який дозволяє нам стверджувати факт, що релігійні інституції та сама релігія як духовний феномен глобалізованого суспільства має свою «нішу» у складній соціальній архітектурі: незважаючи на тенденції секуляризації соціальної і культурної сфер суспільства, що намітилися в останні десятиліття, релігія все більше «входить» у

персональну історію індивіда, заміщаючи деяким чином жорсткі форми управління регулюючої бюрократії, декларативну політичну діяльність, нескінченні витки всіляких реформ і нововведень з новими «правилами гри» (З. Бауман), про які ніхто не попереджає і яким, проте, людина зобов'язана підкорятися [8, с. 116]. Отже, зарано говорити про виведення релігії на периферію проблематики упередження та мінімізації агресії у сучасному суспільстві під тиском секуляризації.

У межах статті нам доведеться відповісти на складні питання щодо можливостей релігії і надалі виступати дієвим інструментом впливу на агресію як на рівні особистості, так і на рівні суспільства в цілому. Частина із них сформульовані О. Чистяковою таким чином: «Чи сприяє релігія виникненню напруженості, ворожості людини до людини іншої етнокультури, але не обов'язково іншої релігійної ідентифікації? Який потенціал релігійного протистояння насильству, коли останнє оформлено у потужні інститути політичної влади, армії, мас-медіа та економічно сконцентровано в руках окремих суб'єктів? Все ж фундаментальне питання тут – як релігія може сприяти встановленню або зміні уявлень людини про подолання (краще, передбачення) здійснюваного насильства?» [8, с. 118]. У цьому плані, мабуть, можна згадати, що християнство, на відміну від східних релігійно-світоглядних течій, все ж займає активну, діяльну позицію щодо перетворення світу в цілому, та викорінення зла та агресії у ньому, зокрема.

Взагалі, можна зробити припущення, що людина, яка щиро дотримується релігійних настанов, має розвинені почуття співчуття та орієнтацію на ненасильницьке вирішення протиріч суспільної практики. У цьому плані евристичним, на нашу думку, є звернення до соціологічного дослідження Е. Шмідта та П. Яновські «Чинники опосередкованої агресії та модеруюча роль релігійності», в якому стверджуються наступні результати соціального опитування: високий рівень доброзичливості, розвинені навички поведінкової саморегуляції фіксуються у осіб, які мають високий рівень релігійності (включеність у діяльність приходу, регулярність відвідування релігійних заходів тощо) [12, с. 342–343].

Не абсолютизуючи пропоновані у дослідженні Шмідта результати, можна все ж стверджувати, що дійсно, знайомство із релігійними текстами, дає людині досвід розв'язання протиріч повсякденності з моральної точки зору; дотримання заповідей (якщо говорити про християнську релігійну традицію) унеможливає чи максимально мінімізує агресивні прояви у бутті віруючої людини.

Наголосимо, що у своїй статті ми намагатимемось дистанціюватись від суб'єктивного аналізу релігії як детермінанти агресивності у сучасному суспільстві, обмежившись лише положеннями християнської етики. Щодо можливостей релігії як соціокультурного феномену в цілому у подоланні агресивних протиріч глобалізації, зокрема, у політичному її вимірі, ми погоджуємось із наступним підходом: «Релігії нелегко на ділі проявити свої позитивні можливості у поточних умовах. Але навіть в цих, практично антирелігійних умовах, релігія здатна багато зробити, наприклад, для зниження рівня викликів і загроз сучасності. Розглянемо ці можливості. Дуже значною на сьогодні загрозою є агресивність

світової політики. Ця загроза практично непереборна ніякими іншими засобами, крім релігійних. Чому? Та тому, що будь-яка політична протидія агресивності світової політики буде тільки сприяти зростанню цієї агресивності, що ми повсюдно й спостерігаємо. Релігія ж здатна «розчиняти» агресивність, пом'якшувати її, тому що в її арсеналі є єдиний засіб проти агресії – не відповідати злом на зло, але відповідати добром» [5, с. 54–55].

На нашу думку, масштабні процеси секуляризації кидають виклик традиційним релігійним настановам у глобалізованому суспільстві та тим глибинним функціям, які вона споконвічно виконувала протягом історії людства. Більше того, релігія та глобалізація вступають у логічне протиріччя, маючи два принципово різних образи людини у центрі власних аксіологічних систем. З цього приводу А. Косіченко наголошує: «Сутністю релігії є порятунок душі для вічного життя, звідси, для релігії важлива окрема людина з її специфічним особистісним змістом. Глобалізація ж уніфікує все, в тому числі й людину. Тому глобалізм та релігія являють собою дві ідейно-світоглядних системи, що протистоять один одному» [5, с. 47]. На нашу думку, протиріччя релігії та глобалізму можуть бути розв'язані у продуктивному руслі, коли релігія постане інструментом забезпечення цивілізаційного розвитку неагресивного характеру.

При цьому, існують й небезпідставні алармистські точки зору щодо ролі релігії у поширенні агресії в сучасному суспільстві: глобалізація посилила політичну складову релігійного життя, включила її у складні процеси реалізації геополітичних стратегій, відповідно, створивши сприятливі умови для релігійних форм екстремізму та навіть тероризму, не властивих їй відповідно до традиційних уявлень про релігію. Напрочуд складний характер пошуку місця релігії у соціальній архітектоніці глобалізованого секуляризованого суспільства концепуалізовано наступним чином: «Релігія протистоїть глобалізму. Тут стикаються дві системи світогляду, що не зводиться одна до одної. Релігія ясно говорить про те, що єдність всього сущого має витік з Бога, що від Нього все сталося, в Ньому є підстава всього, Він є кінцева мета всього. Тобто, якщо навколо релігії якась форма глобалізації й може скластися, то «глобалізаційним» ядром при цьому виступає Бог. У тих же процесах, які ми сьогодні називаємо глобалізацією, Бог взагалі «виведений за дужки», адже глобалізм, заснований на лібералізмі, відторгає ідею Бога як таку, що підриває основи лібералізму» [5, с. 50–51].

Усім нам відомий гуманізуючий потенціал світових релігій – вони нас вчать повазі та любові, прагнуть духовного зростання, засуджують погані вчинки, в першу чергу, насилля та агресію. В той же час, інституційно релігії завжди намагаються встановити домінуючий характер у культурному ландшафті, залучити до лав вірян максимальну кількість людей, жорстко маркуючи «своїх» та «чужих» за конфесійною ознакою. Взагалі, з часів становлення людської цивілізації, соціокультурні механізми активно використовували дихотомію «свій – чужий», забезпечуючи різні інтегративні та дезінтегративні функції у суспільстві.

Як відомо, штучне чи природне загострення протиріч у системі «свій – чужий» логічно призводить до протистоянь агресивного характеру, яке не втрачає своєї

гостроти у процесі реалізації тенденції секуляризації: «Роль релігії виняткова і в зв'язку з тим, що релігійні цінності лежать в основі культур та цивілізацій. Та коли ми сьогодні цілком виправдано говоримо про діалог культур і цивілізацій як про єдину альтернативу хаосу і нестабільності сучасного світу, то слід пам'ятати, що в діалог вступають не якісь абстрактні ідеї, пов'язані з культурами і цивілізаціями, але саме ці основоположні цінності релігій. Тому міжрелігійний діалог є стрижнем діалогу культур і цивілізацій. Активна позиція релігій в даному діалозі – ще один значний внесок релігії в зниження напруженості сучасного світу» [5, с. 57].

Розвиток цивілізації активно використовував потенціал релігії для інтеграції спільнот в усі часи, надаючи можливості для стійкого формування релігійної та культурної ідентичності, легітимізуючи протиставлення «свої – чужі», «наша релігія – їх релігія», «ми – вони», які лягали як в основу міжконфесійних, так і військових протистоянь. Щодо ролі пари «свій – чужий» у процесах цивілізаційного розвитку в цілому А. Григоренко зазначає наступне: «Сьогодні багато дослідників вважають матрицю «свій – чужий», в якій домінує відмінність між людьми і спільнотами, однією з найбільш фундаментальних в історії людства, в історії людської психіки та мислення» [1, с. 41].

У своєму дослідженні ми виходимо із усвідомлення, що етичні положення переважної більшості релігійних вчень носять гуманістичний характер, відповідно, ключові догмати усіх релігій апіорі виступають антагоністами ідей агресії та насилля. Разом із тим, під тиском соціокультурних трансформацій, релігія поставала ініціатором активної боротьби щодо позиціонування конкретного конфесійного напрямку в якості домінуючого, адже, кожен із них апіорно прагне максимального поширення своїх ідей через інститути місіонерства (залучення до лав віруючих атеїстів та язичників), прозелітизму (прагнення залучити до своєї віри представників інших конфесій та вірувань), та, не в останню чергу, агресивними репресивними чи військовими засобами.

Достатньо вичерпна сучасна експлікація зазначених агресивних подій у міжконфесійному протистоянні наведена у роботі А. Григоренка «Свій – чужий у історії релігій»: «Не було в історії жодної релігії, яка б обійшлася без демонстрації своєї переваги і переслідувань іновірівців. Згадаймо переслідування хананеян – ізраїльтянами; перших християн – спочатку ізраїльтянами, а потім – давніми римлянами; «вільдом», еретиків та іудеїв – християнами; протестантів – католиками, а католиків – протестантами; мусульман – християнами, а християн – мусульманами; анабаптистів – лютеранами; суфіїв – правовірними мусульманами; квакерів – пуританами в Англії; буддистів – синтоїстами в Японії; старовірів та сектантів – Православною Церквою» [1, с. 43]. Виходячи із зазначеної хронології, перед сучасними релігіями стоїть дуже складне завдання – розірвати безперервний ланцюг агресивних спроб утвердження власного домінуючого статусу на користь реалізації ідеї розвитку сучасної глобальної цивілізації у неагресивний спосіб. Дослідник А. Григоренко продовжує, що претензії релігій на абсолютний характер свого віровчення надають релігійну санкцію для практики нетерпимості і дискримінації, а сама ж релігійна нетерпимість та

ворожнеча пов'язані із нездатністю одного релігійної спільноти зрозуміти і визнати право іншого на істину, на володіння нею: таке нерозуміння призводить спочатку до ворожнечі, а потім – до репресій, гонінь і, нарешті, до релігійних воєн [1, с. 44].

При цьому, ми усвідомлюємо, що релігійна толерантність становить собою дуже складний феномен, а його актуалізація у сучасній соціокультурній динаміці має характер, додатково ускладнений масштабними процесами глобалізації. Проте, саме на неї ми покладаємо надії при обґрунтуванні можливостей сучасних релігій виступити ефективними чинниками мінімізації та упередження агресії в секулярну добу.

Дійсно, толерантність у її секулярних та релігійних вимірах має низку ключових відмінностей, зберігаючи при цьому, результат актуалізації принципу толерантності – мирне співіснування. Скоріш за все, зазначена ситуація детермінована тим, що секулярна культура та відповідний їй аксіологічний стрижень позбавлений ознак ієрархічності, догматичності, традиційності, що дає змогу говорити про секулярну культуру як відкриту систему, здатну імплементувати принципи плюралізму та відносності будь-яких ідеалів.

При цьому, вимагати від релігій діалогу на предмет узгодженості сакральних положень їх доктринальних вчень є нонсенсом, проте, вимога до відсутності агресивної полеміки домінування виглядає реальною в умовах сучасної складної соціокультурної динаміки. Вимога модернізації релігій у відповідь на вимоги часу дійсно йдуть у розріз із онтологічними засадами цього соціокультурного феномену, зміст яких визначає дотримання традиції. Разом із тим, релігія має ставити питання розв'язання нагальних проблем людства та пошуку відповідей на фундаментальні соціальні запити, аби не втратити своєї ролі учасника процесів цивілізаційного поступу.

З цього приводу ми солідаризуємось із тезою А. Косіченко, яка зазначає наступне: «Світові релігії не можуть модернізуватися без втрати своєї сутності. Найбільше, на що вони можуть піти, – це на деякі нові постановки колишніх проблем, якщо це потрібно для донесення істин релігії до сучасної людини. Релігії можуть розвивати форми відповідей на нові запити та нові проблеми, з якими стикається людство, але абсолютність релігійної істини залишається незмінною» [5, с. 52].

Отже, суспільство може та має легітимні підстави вимагати від релігій актуалізації її потенціалу у подоланні агресії, яка набула світових масштабів, у тому числі, й у релігійному житті суспільства, проте, з урахуванням наступного факту: «Усі світові релігії вкрай скептично ставляться до ідей власного розвитку. Сила релігії (якщо не розглядати тут глибинної сутності релігії – спасіння душі для вічного життя) – в її прихильності традиції та догматам, які лежать в її основі. Догмати релігії здатні на деякий розвиток (в основному, на деяку їх актуалізацію в зв'язку з новітніми вимогами епохи), але суть догматів незмінна» [5, с. 51]. Разом із тим, якщо догмати певних релігій починають відігравати спекулятивну роль для дестабілізації безагресивних процесів цивілізаційного розвитку, ставлячи під загрозу можливість толерантного співіснування культур та конфесій, під знак питання потрапляє сама можливість цивілізаційного розвитку

через актуалізацію агресивних, домодерних, ірраціональних механізмів суспільного розвитку.

Релігійна нетерпимість, яка підігрується у контексті реалізації геополітичних стратегій не враховує положення Декларації принципів терпимості, підписаної у 1995 р. в Парижі 185-ю державами, що є членами ЮНЕСКО. Зокрема, суперечить безальтернативному шляху розвитку людства через актуалізацію терпимості для забезпечення культурної та релігійної багатоманітності: «Терпимість означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Терпимість – це гармонія в різноманітті. Це – не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Терпимість – це чеснота, яка робить можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою світу» [2]. Логічним виглядає твердження Д. Дзвінчука, що будь-яка інша альтернатива – це шлях агресії та протистояння релігій та культур, що не відповідає логіці глобалізаційного розвитку людства в цілому, та ключових його сфер, таких як освіта [3]. Загалом, продуктивною в даному плані є ідеологія мультикультуралізму як теорії, яка обґрунтовує можливість плідної взаємодії представників різних культур та релігій.

Важливим на сьогодні є компліментарне доповнення раціональними механізмами сфери релігії із подальшим розгортанням релігійного життя сучасного суспільства на більш раціональних засадах. Саме раціональні механізми здатні надати ефективного характеру процесам релігійної протидії агресії та насиллю у сучасну секулярну добу. При цьому, ми погоджуємось, що сучасна суха раціональність, глуха до сакральності, нездатна увійти в сучасний міжкультурний діалог, а апеляція до священних духовних підстав кожного народу та його розуму необхідна в зв'язку із конфліктами, що множаться та поглиблюється взаємним незрозумінням – треба знаходити можливості розширення простору раціональності та усувати силу й примус у міжкультурних взаєминах [8, с. 127].

Дійсно, для визнання Іншого, необхідно більше інтелектуальних та душевних зусиль, навіть мужності, аніж для визнання його в якості чужого та ворожого. І саме релігія із її розвиненим етичним доробком, здатна виступити, вкупі із раціональністю, ефективним тандемом у розв'язанні конфліктів цивілізаційного розвитку в третьому тисячолітті. На нашу думку, саме зазначене поєднання здатне забезпечити і прагматичний, і аксіологічний виміри цивілізаційного поступу без проявів агресії.

У сучасній філософії, у контексті загострення протиріч цивілізаційного розвитку, все частіше говориться про потребу виділення в окрему галузь досліджень такої проблеми, як філософія ненасилля. Ми погоджуємось із цим методологічним кроком у царині філософського знання, адже існує потреба теоретичного обґрунтування цілісних світоглядно-ідеологічних концептів, які б засадничували діяльність сучасних миротворчих, правозахисних, пацифістських, екологічних організацій. У контексті нашого ж дослідження потенціалу релігії у забезпеченні неагресивного поступу людства, виглядає продуктивним включити до зазначених

теоретичних пошуків релігійно-етичну проблему, щоб продемонструвати, наскільки ідея подолання агресії є вкоріненою у положеннях різних конфесій.

При цьому, ми виходимо із потреби розглядати релігію у широкому сенсі, дистанціюючись від одновимірного (відповідно, одноконфесійного) розгляду релігійного потенціалу подолання агресії. Наприклад, долаючи концентрованість нашого дослідження на релігійно-етичній традиції християнства, зазначимо наступне: ідея ненасилля є основоположною для східних релігій (індуїзм, джайнізм, буддизм), в яких кожна істота має душу – відповідно, не можна зривати квіти та траву без необхідності, вбивати тварин тощо, адже, відповідно до уявлень про круговерт зла, воно завжди повертається до того, хто його заподіяв [4, с. 194]. Отже, сучасна релігія, незважаючи на виклики секуляризації, має розкрити потенціал ідеї ненасилля, дещо поступившись амбіціями щодо рельєфної демонстрації власних переваг над іншими конфесіями на користь раціонального примирення, здійснивши крок до утвердження власного потенціалу в процесах неагресивного, безконфліктного цивілізаційного поступу.

Таким чином, маємо підстави здійснити теоретичне узагальнення викладеного у статті матеріалу. Релігія в усі часи становила собою важливий чинник впливу на агресію у суспільстві, проте, активізація процесів секуляризації ставлять під знак питання її можливості виступати регулятивом актуалізації феномену агресії. Виходячи із положень християнської етики та етичних положень інших світових релігій, релігія має транслювати цінності примирення, прощення, скромності тощо, здатні вберегти особистість від проявів агресії. В той же час, історія демонструє здатність релігії як інституціалізованого феномену поставати ініціатором масових, освячених насильницьких актів, таких як хрестові походи, релігійний фанатизм, інквізиція тощо. Таким чином, досліджуючи потенціал релігії в упередженні агресії, варто враховувати її амбівалентний характер: з одного боку, вона є чинником активізації та, в той самий час, мінімізації агресії у суспільстві.

Традиційно релігія ініціює конфлікти та агресію в результаті непродуктивного розв'язання міжконфесійної дихотомії «свій – чужий». На нашу думку, в умовах соціокультурної динаміки секулярної природи, саме раціоналізація міжконфесійних відносин, всупереч апеляції до догматичних засад різних конфесій, здатна мінімізувати агресивне міжконфесійне протистояння та сприяти поглибленню діалогу між ними. Надмірна спекуляція в межах бінарної опозиції «свій – чужий» намагається апелювати до архаїчної свідомості, маргіналізуючи раціональні моделі розв'язання протиріч релігійного характеру. Раціональність у релігійній сфері здатна унеможливити загрози демодернізації, екстремізму та фундаменталізму, допомогти раціонально визначити потенційну конфліктну ситуацію та розв'язати її без апеляції до релігійних догм. Таке поєднання здатне забезпечити і прагматичний, і аксіологічний виміри цивілізаційного поступу без проявів агресії, створити простір актуалізації такого складного явища, яким є релігійна толерантність навіть на тлі процесів секуляризації.

На нашу думку, світові релігії здатні актуалізувати власний потенціал в якості інструментів поширення

ідеалів добра, планетарної етики тощо, імплементуючи підходи мультикультуралізму із його правом на культурну та релігійну самоідентифікацію, із декларованою орієнтованістю на мирне продуктивне співіснування в межах єдиного глобального соціокультурного простору. Історія релігії демонструє конфліктогенну ситуацію в межах опозиції «свій – чужий», а глобальний світ сприяє її загостренню, проте саме на її пом'якшенні акцентовані аксіологічні пріоритети концепції мультикультуралізму, створюючи справді сприяливі умови для реалізації принципів релігійної толерантності.

Список використаних джерел

1. Григоренко А. Ю. «Свой – чужой» в истории религии // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2012. – №146. – С.41–47.
2. Декларация принципов терпимости (принята резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года) [Электронный ресурс]. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml.
3. Дзвінчук Д. І. Розвиток освітніх систем у ХХ столітті та нові запити ХХІ століття // Вища освіта України. – 2007. – №1. – С.27–35.
4. Конохова А. В. Дialeктика насилия и ненасилия в восточной и отечественной религиозно-этических традициях // Вестник КГПУ им. В. П. Астафьева. – 2012. – №3. – С.194–198.
5. Косиченко А. Г. Глобализация и религия // Век глобализации. – 2013. – №1. – С.47–58.
6. Свириденко Д. Б. Феномен віртуальної реальності в європейській філософії на межі ХХ – ХХІ ст. (історико-філософський аналіз): автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.05 «Історія філософії» / М–во освіти і науки України, Дніпропетр. нац. ун–т. Дніпропетровськ, 2008. – 18 с.
7. Чистякова О. В. Насилие и религия как социальные феномены современности (философско-антропологический контекст) // Вестник РУДН. Серия: Философия. – 2015. – №1. – С.116–136.
8. Шандор Ф. Сакралізаційні та секуляризаційні тенденції в суспільстві ризиків // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2016. – Вип.2. – С.271–276.
9. Яроцька О. В. Секуляризація та її осмислення в сучасному релігієзнавстві й теологічній думці // Гуманітарні студії. – 2014. – Вип.24. – С.86–94.
10. Schmidt E. M. B., Jankowski P. J. Predictors of Relational Aggression and the Moderating Role of Religiousness // Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma. – 2014. – Vol.23. – P.333–350.
11. Svyrydenko D. Divided Universities: The Postcolonial Experience of Contemporary Ukrainian Higher Education // Future Human Image. – 2017. – Vol.7. – P.128–134.

References

1. Grigorenko A. Ju. «Svoj – chuzhoj» v istorii religii // Izvestija RGPU im. A. I. Gercena. – 2012. – №146. – С.41–47.
2. Deklaracija principov terpmosti (prinjata rezolucijecy 5.61 General'noj konferencii JuNESKO ot 16 nojabrja 1995 goda) [Elektronnyj resurs]. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml.
3. Dzvynchuk D. I. Rozvytok osvitnih system u XX stolitti ta novi zapyty XXI stolittja // Vyshha osvita Ukrai'ny. – 2007. – №1. – С.27–35.
4. Konuhova A. V. Dialektika nasilija i nenasilija v vostochnoj i otechestvennoj religiozno-jeticheskijh tradicijah // Vestnik KGPU im. V. P. Astaf'eva. – 2012. – №3. – С.194–198.
5. Kosichenko A. G. Globalizacija i religija // Vek globalizacii. – 2013. – №1. – С.47–58.
6. Svyrydenko D. B. Fenomen virtual'noi' real'nosti v jevropejs'kij filosofii' na mezhi XX – XXI st. (istoryko-filosofs'kyj analiz): avtoref. dys. ... kand. filosof. nauk: 09.00.05 «Istorija filosofii'» / M–vo osvity i nauky Ukrai'ny, Dnipropetr. nac. un–t. Dnipropetrovs'k, 2008. – 18 s.
7. Chistjakova O. V. Nasilie i religija kak social'nye fenomeny sovremenosti (filosofsko-antropologicheskij kontekst) // Vestnik RUDN. Serija: Filosofija. – 2015. – №1. – С.116–136.
8. Shandor F. Sakralizacijni ta sekularizacijni tendencii' v suspil'stvi ryzykiv // Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu. Serija: Pedagogika. Social'na robota. – 2016. – Vyp.2. – С.271–276.

9. Jaroc'ka O. V. Cekuljaryzacija ta i'i' osmyslennja v suchasnomu religijeznavstvi j teologichnij dumci // Gumanitarni studii'. – 2014. – Vyp.24. – С.86–94.

10. Schmidt E. M. B., Jankowski P. J. Predictors of Relational Aggression and the Moderating Role of Religiousness // Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma. – 2014. – Vol.23. – P.333–350.

11. Svyrydenko D. Divided Universities: The Postcolonial Experience of Contemporary Ukrainian Higher Education // Future Human Image. – 2017. – Vol.7. – P.128–134.

Kachmar O. V., Ph.D. in pedagogy, associate professor, assistant professor of arts disciplines of elementary education at Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine, Ivano-Frankivsk), Oleksandra75@mail.ru

Potential of religion in overcoming aggression in a secular society

The article analyzes the possibilities of religion to act as an effective tool for influencing on phenomenon of aggression at the level of personality and society at the scope of current tendency of secularization. It is shown that rationalism in the religious sphere can help to avoid the threats of de-modernization, extremism and fundamentalism, helping to rationally identify a potential conflict situation and solve it without appeal to religious dogmas. Rationalization can provide both (pragmatic and axiological) dimensions of civilizational progress without manifestations of aggression, create a space for the actualization of such a complex phenomenon as religious tolerance even against the backdrop of processes of secularization. Contemporary religion, despite the challenges of secularization, must unleash the potential of the idea of non-violence, giving way to ambitious demonstrations of its own superiority over other denominations in favor of rational reconciliation, making a step towards strengthening its own potential in the processes of a non-aggressive, non-conflict civilization advancement.

Keywords: religion, secularization, aggression, globalization, religious fundamentalism, religious tolerance, rationality.

* * *

УДК 291.3.27.

Бойко П.,

кандидат богословських наук, старший викладач,
Київська православна богословська академія
(Україна, Київ), ulia2852@gmail.com

БОГОСЛУЖБОВІ ТРАДИЦІЇ КИЇВСЬКОЇ РУСІ В КОНТЕКСТІ СВДЧЕНЬ ПРО АСКОЛЬДОВЕ ХРЕЩЕННЯ

Досліджено богослужбову традицію Київської Русі як до так і після хрещення, історію Аскольдового хрещення і початки християнського богослужіння в період його правління, стосунки Аскольда з Візантією та іншими сусідніми державами й народами. Розглянуто візантійські літургічні традиції, які мали найбільший вплив на перші Києво-Руські богослужіння а також проведено паралель із сучасними українськими чинами й послідовниками.

Ключові слова: хрещення, Київська Русь, Візантія, Аскольд, християнство, богослужіння, устава, літургія.

Проблема вивчення історії Київської Русі торкається істориків, філософів і богословів сучасної наукової школи, цінність тематики сьогодні у вітчизняній та зарубіжній науці безперечна. Дослідження богослужбових традицій на Русі в часи князя Аскольда, вплив Константинопольської церкви на формування богослужбового уставу Київської Русі допоможе глибше розглянути і вивчити цей період історії. Аналіз наукових досліджень. Факти походження князя Аскольда київського на Константинополь у 860-му році описані у «Повісті временних літ», Іоакимівському, Никонівському, Густинському літописах, Київському Синописі та інших вітчизняних джерелах. Аналогічне свідчення про похід Аскольда ми знаходимо і в болгарському рукописі Хронографі Георгія Амортла. Візантійська хроніка Манасії подає навіть точну дату нападу Русі на